

УДК 811.111(07)

Ірина Білецька,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії
та практики іноземних мов
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

ЗАСТОСУВАННЯ СТУДЕНТАМИ НАВЧАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті з'ясовано сутнісну характеристику поняття «навчальні стратегії», метою яких є допомогти студентам усвідомлено контролювати навчання, щоб воно стало результативним, умотивованим і незалежним процесом. Здійснено аналіз класифікацій стратегій, які є ефективними для формування у студентів мовних спеціальностей ґрунтовних знань, умінь та навичок з дисциплін теоретичного циклу, що є складовою навчальних планів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: стратегія, іношомовна професійна підготовка, теоретичний курс, майбутній вчитель іноземної мови.

В статтє дана характеристика поняття «учебные стратегии», цель которых состоит в том, чтобы помочь студентам осознанно контролировать обучение, чтобы оно стало эффективным, мотивированным и независимым процессом. Осуществлен анализ классификаций стратегий, которые являются эффективными для формирования у студентов языковых специальностей глубоких знаний, умений и навыков с дисциплин теоретического цикла, входящих в учебные планы высших учебных заведений.

Ключевые слова: стратегия, иноязычная профессиональная подготовка, теоретический курс, будущий учитель иностранного языка.

The article is devoted to the characteristics of the term «learning strategies» aimed to help students to control their study consciously for making it effective, motivated and independent process. It also suggests the analysis of strategies classifications that are effective for the formation of deep knowledge and skills of languages departments students in the process of theoretical courses learning as a part of higher educational establishments curricular. Learning strategies are used by students to help them understand information and solve problems. A learning strategy is a person's approach to learning and using information. Students who do not know or use good learning strategies

often learn passively and ultimately fail in school. Learning strategy instruction focuses on making the students more active learners by teaching them how to learn and how to use what they have learned to solve problems and be successful.

Key words: *strategy, foreign languages professional training, theoretical course, future foreign language teacher.*

Постановка проблеми. Освітні реформи, що відбуваються в Україні і пов'язані з реалізацією Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та інших нормативних документів, є супутніми до світових реорганізацій в освіті в цілому та в іншомовній підготовці у навчальних закладах зокрема. Розширення міжнародної інтеграції, переорієнтації мети іншомовної освіти на формування суб'єкта міжкультурної комунікації і багато інших чинників, зумовили кардинальний перегляд її методології, базових понять і категорій, педагогіки та методики навчання.

Переосмислення ставлення до вивчення іноземних мов, яке відбувається на сучасному етапі розвитку суспільства, вимагає обов'язкових принципових змін у професійній підготовці майбутніх учителів відповідного фаху, яка має певну специфіку, оскільки передбачає не лише чітку організаційну структуру на всіх рівнях, а, передусім, врахування особливостей контингенту учнів; єдність і взаємозв'язок теоретичної підготовки з практикою; інноваційність і професійну спрямованість освітніх програм; гнучкість системних зв'язків з освітянами, батьками та громадськістю [1, с. 52].

Основна вимога до професійності вчителів – це ґрунтовні знання гуманітарних та природничих наук; знання предмету, який викладається, та навичок і вмінь, якими повинні володіти учні; знання структури, змісту академічної програми та допоміжних ресурсів до неї; знання загальних та специфічних методик викладання предмету та оцінювання успішності учнів; усвідомлення полікультурного підходу до роботи в навчальному середовищі; знання психологічних та фізіологічних аспектів розвитку людини; знання, навички та вміння, готовність до їх широкого застосування для всебічного розвитку учня. На нашу думку, важливу роль у досягненні цілей та реалізації завдань іншомовної професійної підготовки студентів мовних спеціальностей відіграють різноманітні навчальні стратегії, що використовуються для успішного цілеспрямованого вивчення мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті нашого дослідження інтерес становлять праці, предметом яких є вивчення різних аспектів іншомовної освіти, що впливають на її ефективність та результативність. Так, роботи Є. Спіцина, І. Тараненко, С. Толмачевої, О. Шерстюк подають дані про структуру мовної освіти та розглядають сучасні підходи до викладання іноземних мов. Проблема підготовки вчителів іноземних мов стала предметом вивчення багатьох зарубіжних

науковців: професійний розвиток педагога (В. Бейярд, Д. Бек, Дж. Берне, С. Вілсон та ін.); знання, уміння та навички педагога (Д. Леггет, Дж. Лейнхарт, Л. Ля Рос, С. Хол та ін.). А такі науковці, як І. Вароніс, С. Гасс, Р. Елліс, С. Лепкін, М. Лонг, Р. Оксфорд, М. Свейн у своїх дослідженнях проаналізували особливості використання стратегій вивчення мови.

Поряд з тим, варто зазначити, що розкриття специфіки застосування навчальних стратегій під час вивчення фахових теоретичних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови не виступало окремим предметом дослідження педагогів.

Виходячи з актуальності цієї проблеми, її важливого значення для теорії та практики іншомовного професійного навчання, ми ставимо за мету з'ясувати сутнісну характеристику поняття «навчальні стратегії», проаналізувати класифікації стратегій, які є ефективними для формування у студентів мовних спеціальностей ґрунтовних знань, умінь та навичок з дисциплін теоретичного циклу, що є складовою навчальних планів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. В загальному можна стверджувати, що навчальна стратегія – це мисленнєва усвідомлена чи неусвідомлена діяльність, спрямована на вивчення нової інформації. Як зазначає електронне видання газети «My English Pages», стратегії вивчення мови – спеціальні дії, кроки або прийоми, які використовують студенти (часто усвідомлено), щоб удосконалити свої досягнення в процесі розвитку умінь та навичок з іноземної мови. Вони можуть полегшити інтернаціоналізацію, накопичення, виправлення або використання нової мови, а також є знаряддям для безпосередньої участі у розвитку комунікативних здібностей [2].

Метою навчальних стратегій є допомогти студентам усвідомлено контролювати навчання, щоб воно стало ефективним, умотивованим і незалежним процесом.

Майбутніх вчителів, які опановують теоретичні дисципліни іноземної мови, що є невід'ємною частиною їхньої фахової підготовки, необхідно навчити володіти такими стратегіями. Адже коли студенти починають розуміти свій власний процес учіння і можуть його контролювати, вони відчують більшу відповідальність за свою освіту. А це є необхідною умовою успішної професійної підготовки. Студенти, які стратегічно думають і працюють, мають вищу мотивацію до вивчення теоретичних дисциплін іноземної мови та більш зацікавлені у вдосконаленні своїх навичок, на відміну від тих, хто не вміє використовувати стратегії ефективно.

Як свідчать результати досліджень, на стратегії, які використовуються студентами, впливає складність завдання та рівень мовних знань. Наприклад, деякі стратегії, що застосовуються на початковому етапі

вивчення теоретичних дисциплін, практикуються менш часто тими ж самими студентами, коли вони досягають середнього рівня, через те, що їм необхідно оволодіти новими стратегіями, які б допомогли у подоланні більш складних завдань. Також ці науковці стверджують про існування особливого співвідношення між використанням стратегій вивчення мови і рівнем обізнаності студентів зі своїми вміннями опанувати іншомовний теоретичний матеріал. Більшість студентів зазначили, що стратегії дуже їм допомагають в оволодінні матеріалу з таких теоретичних курсів, як лексикологія, стилістика, теоретична граматики та ін., а викладачі вказали, що краще вчать використовувати стратегії студенти з середнім рівнем знань. Навчання майбутніх учителів іноземної мови стратегіям забезпечує їх прийомами, які полегшують процес мислення [4].

Аналізуючи особливості навчальних стратегій, які можуть практикуватися у вищому навчальному закладі під час вивчення теоретичних дисциплін іноземної мови, ми з'ясували, що існують різноманітні підходи, запропоновані різними зарубіжними авторами до їх класифікації. Так, Дж. О'Меллі поділяє стратегії вивчення мови на три основні категорії:

1. Метакогнітивні стратегії – включають усвідомлено спрямовані зусилля на виконання навчальних завдань.

2. Когнітивні стратегії – стосуються дій, які здійснює студент з метою трансформації нового матеріалу.

3. Соціоафективні стратегії – інтеракція з іншим або контролювання власних почуттів під час вивчення іншомовних теоретичних курсів [3].

У класифікації Дж. Рубіна [5] також є три типи стратегій, які безпосередньо чи опосередковано впливають на вивчення теоретичного матеріалу:

1. Когнітивні: роз'яснення / підтвердження; припущення / індуктивний висновок; дедуктивний роздум; практика; запам'ятовування; моніторинг.

2. Комунікативні стратегії.

3. Соціальні стратегії.

Американський фахівець у галузі мовного навчання Г. Стерн [6] пропонує п'ять основних стратегій вивчення мови:

1) Менеджменту і планування: з'ясування, що необхідно робити для вивчення теоретичного матеріалу; ставлення перед собою прийнятних цілей; обрання відповідної методології, ресурсів і контролю за результатами; оцінювання досягнень з огляду на попередньо визначені цілі й очікування;

2) Когнітивні стратегії (їхні підвиди співпадають з тими, які запропоновані Дж. Рубіном);

3) Комунікативно-експериментальні стратегії;

4) Інтерперсональні стратегії;

5) Афективні стратегії.

На нашу думку, найбільш повною є класифікація, запропонована

Р. Оксфорд, яка вважає, що мета стратегій вивчення мови полягає у тому, щоб бути зорієнтованим на розвиток комунікативної компетенції [4]. Вона виділяє два основних класи: прямі і непрямі стратегії. До перших належать:

1) пам'ять: створення ментальних зв'язків; застосування образів та звуків; аналіз подумки; виконання дій;

2) когнітивні: практикування; стратегії отримання і надсилання повідомлень; аналізування;

3) компенсаторні: припущення; подолання обмежень у спілкуванні та письмі.

Непрямі стратегії містять:

1) метакогнітивні: зосередженість на своєму навчанні; організація та планування свого навчання; оцінювання свого навчання;

2) афективні: зниження тривожності; самозаохочення; керування емоціями;

3) соціальні стратегії: ставлення запитань; кооперування з іншими.

Ця класифікація тією чи іншою мірою перегукується із проаналізованими вище, тому зупинимось на ній детальніше і дамо коротку характеристику запропонованим стратегіям, які впливатимуть на усвідомлене та глибоке засвоєння майбутніми вчителями іноземної мови фахових теоретичних курсів.

Когнітивні (cognitive) стратегії дозволяють студентові безпосередньо маніпулювати теоретичним матеріалом, наприклад через роздум, аналіз, узагальнення, синтез, опис, реорганізацію інформації, практику в мовному середовищі.

Метакогнітивні (metacognitive) стратегії (наприклад, визначення стилю навчання і потреб, збір та укладення матеріалу з певної теми, організація робочого місця і розкладу, моніторинг помилок, оцінювання результатів успіху та ефективності будь-якого типу навчальної стратегії) застосовуються для управління навчальним процесом у цілому. Метакогнітивні стратегії мають значний позитивний вплив на використання когнітивних стратегій, підтверджуючи припущення, що метакогнітивна стратегія відіграє виконавчу функцію під час застосування когнітивної стратегії у процесі виконання завдання.

Стратегії, пов'язані з пам'яттю (memory-related strategies), допомагають студентам поєднувати одне іншомовне явище чи концепт з іншим, але без обов'язкового їх розуміння. Багато таких стратегій сприяють запам'ятовуванню і відновленню інформації у визначеному порядку (наприклад, акронімів), під час інших прийомів – навчання через звуки (наприклад, римування), образи (уявні образи самих лексичних явищ або їх значень), поєднання звуків і образів (метод ключового слова), зорову пам'ять. Проте стратегії, пов'язані з пам'яттю, часто використовуються для запам'ятовування лексичного матеріалу та граматичних структур на початковому етапі вивчення мови, але коли словниковий і граматичний

запас розширюється, потреба в них стає меншою.

Компенсаторні (compensatory) стратегії (наприклад, вгадування значення з контексту під час слухання або читання; використання синонімів і описових еквівалентів для невідомого слова на письмі та під час спілкування; використання жестів (тільки в усному мовленні) допомагають студентам компенсувати відсутні теоретичні знання. Деякі науковці вважають, що компенсаторні стратегії, які використовуються під час усного і писемного мовлення (часто відомі як форма комунікативних стратегій), спрямовані лише на використання мови, не можуть вважатися мовними навчальними стратегіями. Проте Р. Оксфорд наполягає на тому, що компенсаторні стратегії будь-якого типу все-таки допомагають оволодіти мовою в цілому та теоретичним матеріалом зокрема. До того ж, чим більше використовується іноземна мова, тим краще вона вивчається [4].

Афективні (affective) стратегії такі, як з'ясування настрою та рівня тривожності, керування своїми емоціями, налаштованість на діяльність, використання позитивного самонавіювання, демонструють значний вплив на рівень оволодіння теоретичними дисциплінами іноземної мови. Проте на подальших етапах вивчення мови студентам достатньо керуватися когнітивними, метакогнітивними та соціальними стратегіями, не відчуваючи потреби в афективних стратегіях.

Соціальні стратегії (наприклад, запитання з метою отримання підтвердження, прохання уточнити незрозумілі моменти, спілкування з носієм мови і ознайомлення з культурними та соціальними нормами) допомагають студенту працювати з іншими і розуміти культуру та мову, яку вони вивчають.

Як переконана Р. Оксфорд, зазначені стратегії будуть корисними за наявності таких умов: стратегія застосовується для певного іншомовного завдання; стратегія відповідає конкретному навчальному стилю студента, який переважає на тому чи іншому рівні; студент застосовує стратегію ефективно і поєднує з іншими релевантними стратегіями. Стратегії, які зреалізують ці умови, «полегшують і пришвидшують навчання, перетворюють його на процес більш цілеспрямований, ефективний і пристосований до нових ситуацій» [4].

Досвідчений педагог допомагає своїм студентам розвинути навички застосування навчальних стратегій і навчає користуватися їхнім широким спектром. Як правило, студенти керуються тими стратегіями, які відповідають їхньому основному стилю навчання. Проте викладач може активно допомогти їм модифікувати навчальний стиль, випробувавши деякі стратегії, які є поза межами стилю, якому вони дають перевагу. Це відбувається через стратегічне навчання.

Навчальні стратегії цілеспрямовано використовуються і свідомо контролюються студентами. Проведені дослідження [4] доводять, що не існує окремого набору стратегій, якими керуються успішні студенти при

вивченні мови. У них зазначається, що менш здібні студенти використовують стратегії необдуманно, несистемно і неконтрольовано, в той час як більш успішні демонструють систематичне цілеспрямоване використання стратегій, спрямованих на виконання завдання з теоретичних курсів іноземної мови, вони більше вміють керувати своїм процесом оволодіння теоретичним матеріалом.

Висновки та перспективи. Таким чином, ми переконані, що під час викладання теоретичних дисциплін іноземної мови необхідно навчати студентів використовувати навчальні стратегії більш релевантно. Найбільш ефективно це можна зробити через демонстрацію застосування конкретної стратегії, її оцінювання, а також пристосування при виконанні схожого завдання чи вправи. Чим більше викладачі знають про стратегії, які використовують їхні студенти для вивчення теоретичного матеріалу, тим більш результативно вони зможуть організувати навчальний процес, підібравши відповідну методологію, яка б відповідала індивідуальному стилю навчання кожного студента в академічній групі. Подальші перспективи досліджень убачаємо в вивченні особливостей застосування студентами навчальних стратегій під час опанування практичних курсів іноземної мови та шляхи розвитку навичок і вмінь їх застосування у студентів початкових етапів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бідюк Н. Формування іншомовної професійної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в США / Н. Бідюк // Професійне становлення особистості : проблеми і перспективи. – К., 2012. – С. 51–54.
2. Language Learning Strategies // My English Pages. – 2011. – November 22 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://myenglishpages.com/blog/language-learning-strategies/>
3. O'Malley J. M., Chamot A., Stewner-Manzanares G., Kupper L., Russo R. Learning strategies used by beginning and intermediate ESL students / J. M. O'Malley, A. Chamot, G. Stewner-Manzanares, L. Kupper, R. Russo // Language Learning. – 1985. – № 35/1. – P. 21–46.
4. Oxford R. L. Language learning styles and strategies : An overview [Electronic resource] / R. L. Oxford. – Mode of access : <http://hyxy.nankai.edu.cn/jingpinke/buchongyuedu/learning%20strategies%20by%20Oxford.pdf>
5. Rubin J. What the «good language learner» can teach us / J. Rubin // TESOL Quarterly. – 1975. – № 9 (1). – P. 41–51.
6. Stern H. H. Fundamental concepts of language teaching / H. H. Stern. – Oxford, New York : Oxford University Press, 1997. – 592 p.